

EITI AR BĖGTI

(Valdas Papievis, *Eiti*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010.)

Ši recenzija mano galvoje prasidėjo keliskart ir vis skirtingai, todėl ilgai negalėjau jos parašyti. Kad ir ką naujosios interpretacinės teorijos teigtų apie metatekstų ar prisiminimų nenaudą (nebūtinumą) kūrinio suvokimui, man tie šalia kurinio esantys dalykai buvo ir bus svarbūs.

I pradžia. Romanas turi nuostabią antraštę – *Eiti*. Kartais žingsniuodama pėsčiomis deklamuoju eilutes iš žalios jaunystės: „Noriu eiti eiti, tykiai ir vienodai.“ O bičiulė rašo elektroniniam laiške: mums vis dažniau, „deja, tenka bėgti, bėgti“.

II pradžia. Pirmieji du romano sakiniai, kai pasakotojas žvelgia į uždarą kiemą, „iš keturių pusių mūrų suremtą“, man atrodo, parašyti apie mano Vilniaus senamiesčio kiemą, tik alyvmedžio ten negalėjo būti. Iš tokio kiemo išeini suvisam, bet nuolat jį sapnuoji.

III pradžia. 1985 m. teko recenzuoti Valdo Papievio diplominį (magistro) darbą apie Broniaus Radzevičiaus *Priešaušrio vieškelius*, diplomanto interpretuotus pasitelkiant nūnai Vakarų teoretikų labai pamėgto Michailo Bachtino idėjas. Tame studentiškame darbe buvo tiek atsidavimo, aistros, įsijautimo, erudicijos, įkarščio, arba, kaip dabar sakoma, energetikos ir intencionalios perspektyvos, kad žinojau – bus tęsinių, ir ne vienas.

IV pradžia. Tyrinėjant lietuvių prozos raidą, teko žvilgtelti į tuos nujauštus tęsinius: apysakas „Geležiniai paukščiai“ (1987), „Užmaršties žolė“, romaną „Ruduo provincijoje“ (abu 1989) ir konstatuoti, kad V. Papievio pasakojimas grindžiamas „ne įvykių seka, o refleksijų sinusoidėmis“. Vieno personažo sąmonės intensyvumas kaip pasakojimo dominantė išliko ir šiokiadienišką (neturistinį, *neglamūrinį*) Paryžių įkūnijusiame romane *Vienos vasaros emigrantai* (2003). Link dar vieno romano autoriusėjo ilgai – septynerius metus.

V pradžia. Naujasis nobelistas Mario Vargas Llosa (Marijo Vargasas Losa) teigia, kad visi išsilavinę Lotynų Amerikos jaunieji menininkai XX a. viduryje galvojo: „Jei nepateksi į Paryžių, niekada netapsi rašytoju.“ Paryžiuje virė kunkuliavo meninis gyvenimas, į kurio eksperimentinę terpę visi troško panirti, tad magiškojo realizmo alchemijoje nemenką vaidmenį atliko ir paryžietiškas elementas. Paradoksaliai, bet XX a. pabaigoje Paryžiuje atsidūręs lietuvis V. Papievis, nelyg koks Marius Katiliškis, į emigraciją išsivežė visiškai susiformavusią rašymo mokyklą, tipažą, stilių, kurių vėlesnes nedideles transformacijas lėmė greičiau ne užsienio literatūrinės įtakos, o apskritai vyresniam amžiui ir rašytojo brandai būdingas skalsos pojūtis ir išmintinga pagarba minimalizmui.

Romanui *Eiti* rytietiško dvelksmo pirmiausia teikia leitmotyvu tapusi Honkongo režisieriaus Wong Kar-Way (Vong Kar-Vai) filmo muzika ir Prancūzijoje gyvenančio Prano Gailiaus piešiniai, kuriuos džiazio ritmu romano puslapiuose surikiavo šios knygos dizaino kūrėjas Romas Orantas. Tie spontaniškumo kupini plastiški potėpiai idealiai atliepia ir pasakojimo turinį, ir nuotaiką: einančio žmogaus pozos ir siluetai – nelyg atsitiktinė hieroglifų kaita, o moterų figūros primena likimo vėjų siūbuojamas laibakotes gėles. Rytietiško kolorito turi ir lėtas kūrinio tempas, detalių rišlumas, santykio su gamta pobūdis, išorinė personažų savitvarda. Žodžiais grojama *piano*, nors, regis, tuoj turėtų pratrūkti emocinis *fortissimo*, kaip kad būdavo ankstyvojoje V. Papievio prozoje. Nepratrūksta. Sulaiko užgyventas kartėlis ir įgytas supratimas apie gamtinės pusiausvyros dėsnius; jiems turi

paklusti ir nekvailas žmogus, ir „kosmosiuku“ pavadintas nužydėjusią pienę primenantis provansietiškas augalas – „rutulinės simetrijos princas“.

Į Provansą atvykusiam vyriškiui rašytojas nedavė vardo, jis – „tas, kuris apsistojęs pas Anne“ gražioje viloje su sodu ir baseinu ir nuo ryto iki išnaktų klajoja po apylinkes. Smalsuoliams aiškina esąs žurnalistas, siųstas iš Lietuvos rašyt reportažų apie Provanso miškų gaisrus (panašu, kad ne tik karštis kaltas, esama tyčinių padegimų), pats stebėdamasis savo išmone, nes iš tiesų jis apimtas tokios vidinės krizės, kuri romano finale įvardijama kaip „žlugimas“, „šis visas gražumas prieš pabaigą“. Vyriškis kasdien klajūniškai bastosi, pėsčiomis nueina po keliasdešimt kilometrų, ištroškęs užsuka į kavinę išgerti regione populiarus ir mėgstamo rožinio vyno, kartais ji pavėžėja koks vietinis vairuotojas.

Vaizdai keitė vaizdus, žingsniai kartojo žingsnius – jis ėjo ir ėjo. Lyg viskas, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų susilydę į vienintelį gebėjimą eiti, arba lyg iš visko, ką žinojo, mokėjo, galėjo, būtų likęs vienintelis gebėjimas eiti, monotoniškais žingsniais matavo atstumus ir reljefą priešdamas šių vietovių žemėlapi, kurio niekam, nė jam pačiam nereikėjo (p. 30).

Eiti be jokio prasmės kompasu, nesitikint ir nenorint priėti jokio tikslo, „būti tik su savim, su savo nebylia tuštuma“ (p. 13). Begalinis ėjimas užpildo tuštumą tik fiziniu nuovargiu. Kalnuotoje pietų Prancūzijoje matyti iš aukštai ir toli, saulė karšta, vėjas „švitrus“, dangus aukštas, figos saldžios, atsiveriančios panoramos tūriškos, didžiagabaritės, žmogus ar mašina – tik brūkšnys, taškas. Reikia manyti, kad ir levandos (kvapios ir gležnos darželiuose Lietuvoje) ten labai vešlios, jeigu kavinėje kabo ano šimtmečio pradžios nuotrauka, vaizduojanti levandų kirtėjas. Tokie nelietuviški masteliai ir proporcijos verčia personažą pasijusti itin smulkiu šios didingos kompozicijos elementu. Kas jam tie ant kalvų ir slėniuose stūksantys istoriniai, kultūros paminklai (kaip antai, romėnų statyti tiltai, markizo de Sado (de Sade'o) pilis, „fėjų kaminai“) – jam svarbiausios savo „vaizduotės pilys“, jis be paliovos užsiima įdėmia savistaba, kaip mikroskopu pats save tyrinėja.

Sakytum, konceptualiai romane nieko nauja – protagonistas bando išvaikščioti nerimą, bejėgystę, susvetimėjimą, taip dar kartą literatūriškai paliudijamas ir išskleidžiamas kelionės, kaip viso gyvenimo kelio, atitikmuo, vienas seniausių literatūros archetipų: „Eiti – tai mano namai“ (p. 57). Nepaisant nuolatinio judėjimo, keliautojui pasitaiko valandėlių, kai iš jo sąmonės dingsta veiksmoždziai, tik daiktavardinės leksemos liudija savyje užsisklendusį pasaulį, abejingą individualiai būčiai. Jausmai išdege, o pasaulis gražus, uždaras ir savipakankamas, kaip milžiniškas neįveikiamas riešutas. Kevalą romane praskelia nebe savos, o svetimos dramos – beje, įvykusios kadų kadais.

Pati savaime ėjimo kaip egzistencinės nevilties ar savigydos išraiška būtų banaloka literatūros tema. Vertingiausias šio romano bruožas – V. Papievio atsargiai neriamas žmogiškų santykių ažūras, virtuoziskai tapomi vidiniai peizažai ir būsenos, numanomų, galimų ryšio gijų mezgimas, kulminaciją pasiekiantis sapne apie nežemišką sodą – anapusbės metaforą.

Nuomojanti būstą Anne turi suaugusią prie vežimėlio prikaustytą dukrą Elisabeth, netoliese gyvena keistuolė dailininkė Dorothée, tarp jų visų tvyro įtampa, tįsta tamsūs buvusių konfliktų šešėliai. Kadaise Dorothée suprojektavo Anne vilą ir sodą, bet dabar čia ji nepageidaujama, neįsileidžiama. Anne kartą vos nesudegino savo namų – tyčia ar pasąmoningai? Elisabeth neįgalumo priežastis galbūt slypi bohemiško menininkų būrelio praeityje ir ilgokai atrodo esanti romano intrigos spyruoklė, bet paslaptis taip ir neišaiškėja. Galima nujauti, kad būta vilionių, neištikimybės, tikrų ar tariamų apgaulių, mirčių. Moterų trijulės ir atvažiavėlio, įžvalgaus ir atjautos dovaną turinčio vyriškio, bendravimas vibruoja beveik neįtikimo subtilumo psichologiniais niuansais (vis gausėjanti lėkšta

lektūra nuo tokio aristokratiško, oraus santykių modelio baigia mus atpratinti). Romano žmonės toli vienas nuo kito, „nelyg salos be lieptų“ (p. 151), bet labai diskretiški, jų praeities paslaptys – po devyniais užraktais. Peržengti diskretišką ribą nevalia – vos įleidęs Do slapčia pasižvalgyti po Anne namus, svečias pasijunta kaltas ir staiga išvažiuoja net neatsisveikinęs.

V. Papievio sakinio vaizdinė paletė, ritmika, intonacija veikia gydančiai, katarsiškai. Ritmui tarnauja pastoviosios detalės, arba detalės-antrininkės (sugedęs netaisomas laikrodys Provanso kavinėj ir pataisytas Paryžiuoj), nuolat pasikartojantys kelionės, praradimų, sodo, augalų, vandens leitmotyvai, net veikėjos vardas tarnauja funkcionaliam muzikalumui – vietiniai Dorothée vadina Do.

Visai besibaigiant romanui paaiškėja, kad kūrinio tekstas rašomas Paryžiuje, įvyksta netikėtas pasakotojo-rašytojo („tu“) atsiribojimas nuo pagrindinio veikėjo klajūno („jis“) – o jau buvom beveik patikėję judviejų tapatumu: „Ir pamanei, kad kai jis rožinį vyną gurkšnos ir tu nebesugalvosi, apie ką jam mąstyti, į tą Provanso kavinę vyrai, vilkintis tamsiai mėlynu kombinezonu, irgi galėtų ateiti. Pataisyt neinančio laikrodžio“ (p. 144). Rašytojui belieka minoriškas *diminuendo* – skaitytojo akivaizdoje sumodeliuoti atsisveikinimą su liūdnuoju keleiviu („Kaip jam norėtusi, kad mes su juo atsisveikintumėm?“ p. 154). O man kažkodėl atklysta Juozo Apučio novelės pavadinimas „Nesmagu, kad liekat vienas“.

Dar prieš tuziną metų Vytautas Kubilius *Dienoraščiuose* rašė: „Prasidėjo juokinančio, linksminančio, dirginančio meno era. Buvom įpratę į skausmingai rimtą, prakilnią meno laikyseną, į jo paties aukštos misijos suvokimą, o dabar einama daug kur publikos linksminti (1998. VII. 7).“ Ar V. Papievis būtų neišvengiamai pasidavęs literatūros kismo svaiguliui, jei būtų likęs ir kūręs Lietuvoje, ir žaismė, ironiška distancija, šmaikštumas būtų suaižę tylios kontempliacijos pasaulėjautą? Drįstu manyti, kad taip. Į Paryžių V. Papievis išsivežė aukštojo lietuvių modernizmo tradiciją. Egzistencinio geluonies skausmą ir prasmės klausimą savo prozoje svarstantis rašytojas šiandien daug kam gali atrodyti konservatyvus. Kartu – ir išskirtinis, ne toks, kaip visi.

Eiti ar bėgti – kiekvienas apsisprendžia pats.